

In de Zaanstreek hebben allerlei uitvindingen het levenslicht gezien. Dat krijg je, in het oudste industriegebied ter wereld, tot op de dag van vandaag een streek vol bedrijvigheid. In deze serie presenteren we de leukste en nuttigste uitvindingen die aan de oevers van de Zaan zijn gedaan. Aflevering 8: de schoolarts.

Zaanstreek

Onderwerp

Dit is C.J. van der Loo (1877-1964), de eerste schoolarts van Zaandam en heel Nederland. Hij promoveerde op 1918 in De arts in gemeentedienst, vol statistieken op basis van zijn metingen van Zaandamse schoolkinderen.

C.J. van der Loo, Nederlands eerste schoolarts.

Zaanstreek

De eerste schoolarts van Nederland

Willemien Schenkeveld
w.schenkeveld@hollandmediacombinatie.nl

Zaandam * Zaandamse schoolkinderen hadden verstopte oren waardoor ze de meester niet konden verstaan. Ze waren bijziend zodat ze niet op het bord konden lezen. Of ze hadden een stinkende schimmelinfectie op hun hoofd. Wie maakte daar allemaal een einde aan? Dat was de schoolarts. De allereerste in Nederland. Zaandam kan trots zijn. Vóór Amsterdam, Haarlem, Arnhem en alle andere steden in Nederland, stelde de gemeente in 1904 een schoolarts aan. Die andere gemeenten keken zeer geïnteresseerd toe hoe het dokter C.J. van der Loo (1877-1964) verging en volgden al snel het Zaanse voorbeeld.

De aanleiding was de zoveelste onstuitbare uitbraak van 'hoofdzeer'. Artsen noemden dit 'favus', gewone mensen kenden het als 'kletskep'. Het was een uiterst besmettelijke en onsmakelijke schimmelinfectie, die witte korsten en haaruitval veroorzaakte. En bovendien stonk.

Hoofdzeer

Vooral op scholen - waar sinds de Leerplichtwet van 1901 gold - sprong de ziekte van het ene kind op het andere over. Zaandam had

een speciale verordening, die scholen gebod om kinderen die aan hoofdzeer of schurft leden, direct naar huis te sturen. Vaak gingen de geïnfecteerde kinderen vervolgens maandenlang op straat rond, want de schimmel liet zich slecht bestrijden.

Meester Hibma van de Zaandamse Parkstraatschool was er in 1901 helemaal klaar mee. Hij schreef een brief aan de gemeente met het verzoek om een schoolarts aan te stellen. Hij werd daarbij door 47 collega's uit het Zaandamse onderwijs ondersteund. Helemaal nieuw was het idee niet: in het buitenland bestonden al dergelijke artsen. In Parijs, Moskou, Praag, Antwerpen en Leipzig bijvoorbeeld.

En nu kwam Zaandam. Het ging niet zonder slag of stoot. Het onderwijs moest het verzoek drie keer herhalen. Eerst legde het college het verzoek naast zich neer. Later volgde er een lange discussie in de gemeenteraad. Sommige raadsleden vonden een schoolarts - salaris besmettelijke en onsmakelijke schimmelinfectie, die witte korsten en haaruitval veroorzaakte. En bovendien stonk.

Anderen wierpen tegen dat scholen er zijn voor onderwijs, niet om de overheid grip te geven op medische zaken.

Burgemeester

Maar de in 1902 aangetreden burgemeester - de liberale advocaat C.A. Elias - was juist sterk voor. Hij

had al in zijn proefschrift de stelling opgenomen dat er nodig 'fabrieks- en schooldokters van overheidswegen' moesten komen. Onder zijn aanmoediging drukten de liberalen in de gemeenteraad de schoolarts erdoor.

En dus kwam dokter Van der Loo vanuit Rotterdam hierheen, opende een huisartsenpraktijk en ging daarnaast op de openbare scholen aan het werk. Volgens zijn eerste jaarverslag trof hij zeventig kinderen met hoofdzeer aan, 16 bijziende kinderen, 87 met doofheid, 28 met 'adenoïde vegetaties' (poliepjes) bij de buis van Eustachius en 86 met een verkromming van de wervelkolom.

Doofstomheid

Ook zag dat hij dat liefst een derde van de door onderwijzers als 'achterlijk' aangemerkte kinderen eigenlijk een ander probleem hadden: 'doofheid, slecht gezicht, ernstig spraakgebrek, doofstomheid' of 'algemeene zwakte'. Dat was geen verwijt aan de onderwijzers. Die hadden al op de komst van een arts aangedrongen omdat ze beseften niet bij machte te zijn 'het gevaar te ontzeilen, dat onbekendheid met de zielsgebreen van enkele hunner leerlingen met zich voert'.

Zaandam stelde een Polikliniek voor aan besmettelijke huidziekten lijdende schoolkinderen in. Daar kregen de kinderen gratis een 'afsluitend stijfverband' om, waarna ze weer naar school mochten. Pas in 1945 kwam er een echt goede remedie, in de vorm van antibiotica.

Ook de strijd met andere besmettelijke ziekten ging Van der Loo aan. Mazelen, roodvonk, difterie en kinkhoest verspreidden zich gemakkelijk in de vaak overvolle klaslokalen. „Het is in de laagste klassen eener school geen ongevoen verschijnsel om een kind door een kinkhoestaantal van de bank te zien vallen”, schreef een arts bijvoorbeeld. Als die ziekten via school in de gezinnen terechtkwamen, vormden ze daar een dodelijke bedreiging, vooral voor de jongste gezinsleden.

Van der Loo liet zien dat een schoolarts echt het verschil kon maken. De consequente verwijde-

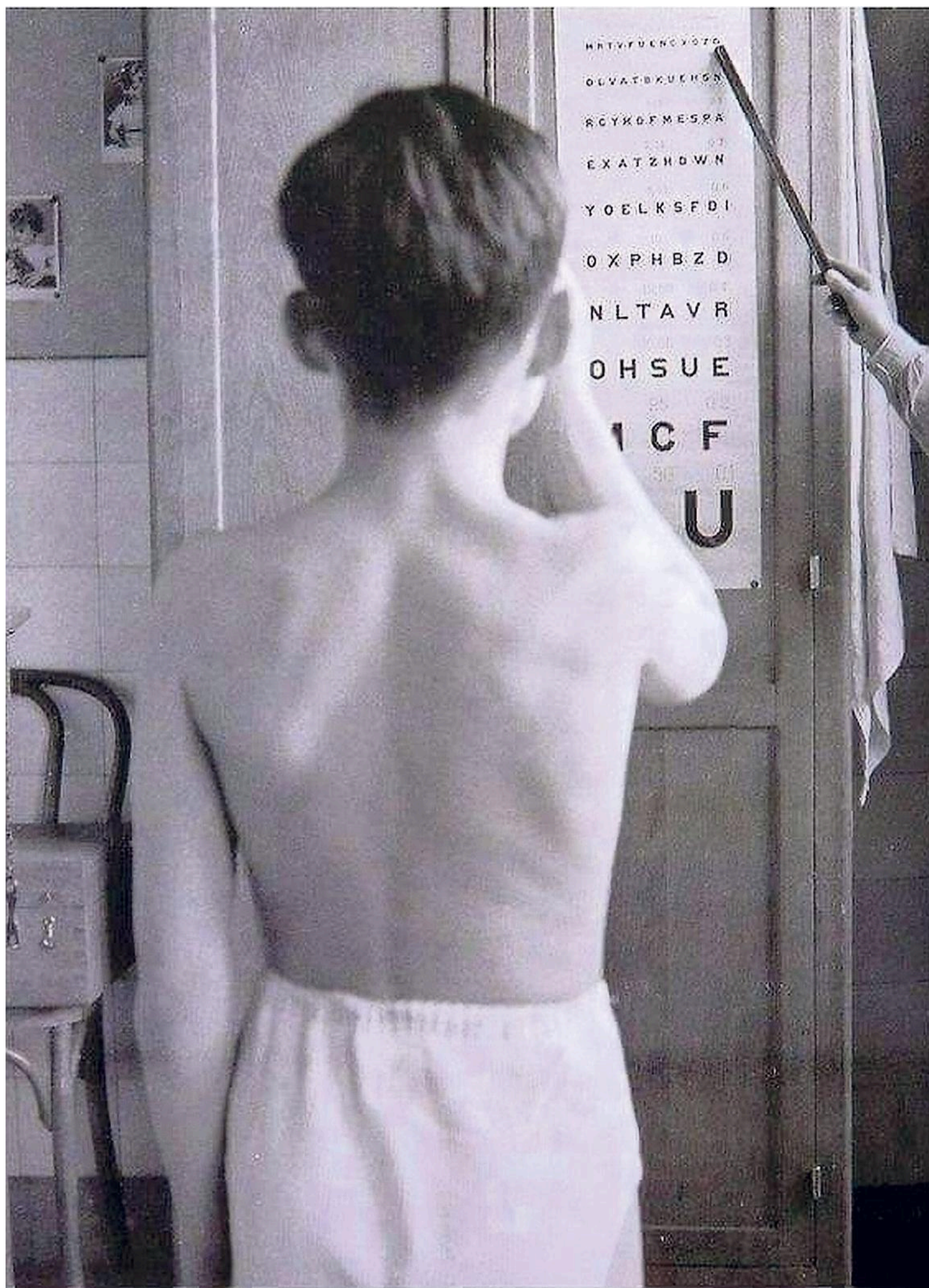
De dokter fluisterde woordjes

ring van school van kinkhoestpatiëntjes was een 'eclatant succes', schreef hij later. Ook toen in Zaandam in 1913 onder de schooljeugd difterie uitbrak, had hij op de openbare lagere scholen de ziekte snel onder controle. Op sommige andere scholen woekerde de ziekte maandenlang voort.

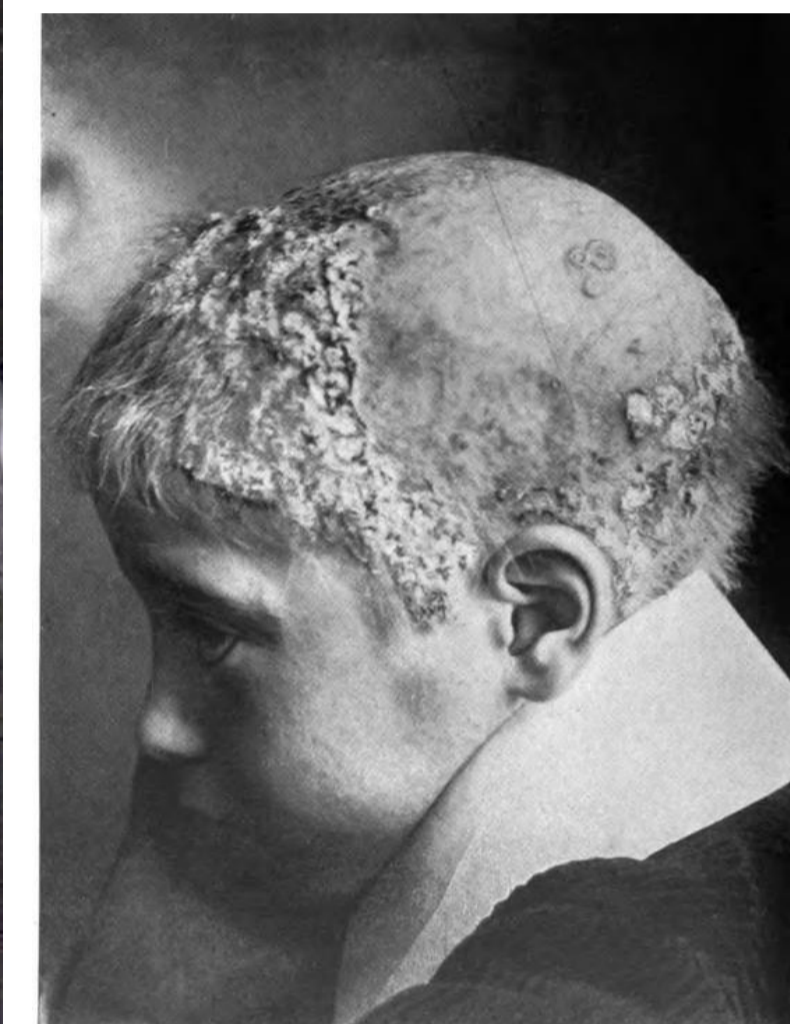
Krom ruggetje

Korte metten maakte de gemeentelijke schoolarts met de wijdverbreide mythe dat kinderen een krom ruggetje kregen van in de schoolbanken zitten. Uitgebreide metingen op verschillende scholen wezen uit dat hier geen sprake van was. Dat wilde niet zeggen dat hij niet aan goed meubilair hechtte: hij mat alle schoolkinderen op. Van der Loo geloofde net als iedereen dat kinderen bijziend werden van slecht gedrukte schoolboeken en een verkeerde zithouding. 'Het toenemen der myopie gedurende den schooltijd is algemeen bekend.' Ook richtte hij zich op doofheid: hij onderwierp de kinderen aan een test, waarbij hij op vijf meter afstand stond en woordjes fluisterde die zij moesten nazeggen. Deze methode had zijn beperkingen, merkte hij. 'Mijn onderzinking is dat de kinderen zeer spoedig moe en afgeleid worden als het onderzoek te lang wordt voortgezet'.

De Zaandamse dokter promoveerde op zijn werk, en bleef tot op hoge leeftijd arts alhier. Het leverde hem bij zijn 25-jarig jubileum een typemachine en een gevulde enveloppe op. Pas kort voor de Tweede Wereldoorlog - Van der Loo ging inmiddels bijna met pensioen - telde Nederland een dekkend schoolartsennetwerk. Gebaseerd op Fedor de Beer, Witte jassen in de school. De schoolarts in Nederland ca. 1895-1965. En op het proefschrift van C.J. van der Loo.

'Het toenemen der myopie (bijziendheid) gedurende den schooltijd is algemeen bekend.'

Hoofdzeer heerste ook op de Zaandamse scholen.

Schoolarts. - Zaandam.

Burgemeester en Wethouders van Zaandam roepen op Sollicitanten naar de betrekking van **Schoolarts**, op eene jaarwedde van f 1000, met verplichte deelname in het gemeentelijk pensioenfonds voor weduwen en wezen van gemeente-ambtenaren. Stukken franco in te zenden (adres op zegel) aan den Burgemeester vóór 6 Februari a.s.

Zij, met wie persoonlijk kennismaking wordt verlangd, zullen daartoe worden opgeroepen. Zaandam, 21 Januari 1904.

Burgemeester en Wethouders voorn.:
ELIAS.
De Secretaris,
ZAALBERG.

Advertentie van de gemeente Zaandam.